

♂ H A B O B Y G D ♀
TIDSKRIFT
FÖR
SLÄKT OCH HEMBYGDSFORSKNING

Årg. 9

Nr 2

1991

Korna mjölkas på Bränninge 1918.

Läs Olle Hultbergs intressanta artikel om "Kobotarn" Sven Nordström!

HABOBYGDEN, MEDLEMSTIDNING FÖR HABOBYGDENS SLÄKTFORSKARFÖRENING
OCH HABO-GUSTAV ADOLFS HEMBYGDSFÖRENING.

REDAKTIONSKOMMITTE: INGEMAR KYRKERYD, ARNE OCH INGA WULFF, FOLKE
OCH MONICA EKERED.

TEL. 036 - 406 65   036 - 401 88   036 - 12 20 52

VI ÄR TACKSAMMA FÖR ALLA BIDRAG TILL TIDNINGEN, STORT SOM SMÅTT.

Ordföranden

har ordet

Bästa läsare av Habobygden!

Det är i dag den 29 oktober, en fin höstdag. Lönnen utanför mitt fönster har tappat de flesta bladen, men ett och annat singlar sakta mot marken, och fröna snurrar som propellrar, när de lämnar sina fästen.

I kväll skall vi ha brasafton i hembygdsgården. Åke Axell från Mullsjö kommer då att berätta om järnets historia i våra bygder. Detta är ett ämne, som tagit upp en stor del av vårt intresse på senare tid.

I mitten av maj i år ordnade vi en vandring till Järnberget och Tärningaberget norr om Furu- sjö. Trots misserabelt väder kom 35 personer, både in - och utsocknes. Alla gladdes vi åt det intressanta som Harry Cedervall visade oss.

Vi har sedan dess fått ganska mycket litteratur om Sättersfors och Ryfors, om järnbrytning, kolning, smältning m.m. I denna tidning finns en artikel av Monica Ekered, där hon redogör för en del av detta.

Det är min förhoppning, att vi framdeles skall kunna fördjupa oss ytterligare i järnets historia i våra bygder. Men vi behöver mer källmaterial. Alla ni som vet något om Sättersfors och Järnberget, tag kontakt med oss i styrelsen!

Vid torpvandringen den 28 september var väder- ret strålande. Tack alla ni, som planerade och genomförde denna härliga utflykt! Läs mera om torpvandringen på annan plats i denna tidning!

Den 26 november kommer Arne Wulff att i nya Salemkyrkan berätta om sitt liv som handlare i Habo och om samhällets utveckling. Det kommer säkert att bli en minnesrik kväll. Vi får då också tillfälle att bese den nya Sa- lemkyrkan.

Den 12 december har vi Luciafest i Furu- sjö, varvid habosonen Olle Hultberg medverkar.

Läs Olles intressanta berättelse om "Kobotarå" Nordström från Furu- sjö!

Även i detta tidningsnummer har Folke plockat fram intressanta sa- ker ur Johannesabyrå. Måtte denna byrås innehåll räcka till många tidningsartiklar!

Bengt- Inge och Bernt jobbar för fullt med vår almanacka, vilken skall komma ut i god tid före jul, för att ni, Habobor, skall kunna kö- pa den och ge bort den som julklapp till vänner här i Habo eller på mer avlägsna orter. Tack, Bengt- Inge och Bernt för det arbete ni lägger ner för vår almanacka!

Vårens program finner ni som van- ligt på baksidan av tidningen. Hoppas att tidningen även denna gång skall bli till belåtenhet! Vi hoppas också, att våra samman- komster skall bli intressanta och välbesökta.

Nu sänker sig solen i sydväst. Om en liten stund skall jag vara hos Inga och Arne Wulff, där ti- ningskommittén skall sammanträda.

När du får tidningen i din hand är det snart jul. Jag ber därför att få önska dig en riktigt God Jul och ett bra 1992.

Ingemar Kyrkeryd

*****

En gumma som var känd för att vara snål fick en dag besök av prästen. När de suttit och pratat en stund, sa gumman:

- Nu går jag och sätter på "Petter", så vi får oss lite kaffe.

Efter en stund kommer hon så tillbaka med kaffebrickan och säger:

- Nu får vi hoppas och tro, att kaffet skall smaka.

Prästen säger då:

- Det måste jag säga kära mor, det räcker inte med bara hopp och tro. Det vill till böner också.

En präst besöker en dag en gumma. När de suttit en stund och samtalat, frågar prästen:

- Vill mor att jag skall sjunga en psalm?

- Ja, gör det, sa gumman, så går jag ut i köket medan han sjunger och sätter på kaffet.

Den gamla stenvalvsbron under Hjovägen vid Lybäck i Habo

Vägverket och Habo kommun har påbörjat arbetet med att bygga om Hjovägen vid Lybäck och därmed avsett att fylla över den gamla stenbron. Hembygdsföreningen har arbetat för att få brovalvet bevarat synligt för eftervärden.

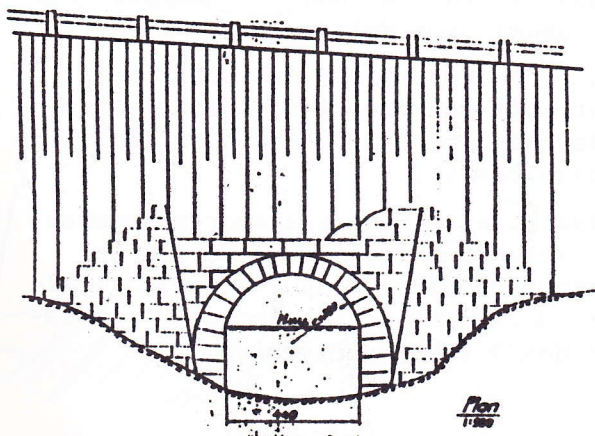
Jag har i ärendet samrått med såväl representanter för Vägverket som Habo kommun som med Länsstyrelsen och Länsmuseum. Bron har nu dokumenterats och införts i registret över intressanta broar i länet (bron fanns inte tidigare med i detta register).

Hembygdsföreningen har aktivt arbetat för att påverka planerna i följande olika riktningar:

1: Att vägen breddas åt västra sidan av vägen. Detta har enligt kommunen ej varit möjligt på grund av problem med markinlösen. Ett hinder här skulle innebära att brobygget skulle skjutas till en obestämd punkt i framtiden. Kommunen har framfört att detta skulle öka trafikriskerna på nya laggetområdet.

2: Att hela Brovalvet flyttas ut till ny plats vid den nya öppningen. Denna kostnad har av vägverket beräknats till c:a 500.000 kr. Såväl kommunen som länsmuseum har funnit denna kostnad ej stå i rimlig proportion till bevarandevärdet.

Kvar står nu bara Alt 3, som innebär att kommunen fyller över den gamla stenbron och låter den ligga orörd för framtiden. Detta alternativ förespråkas också av länsmuseum och länsstyrelsen.

Det är med ett visst vemod som jag konstaterar att detta trots allt är den mest rimliga lösningen. Jag och många med mig kommer att sakna den gamla stenbron från förra århundradet med dess fina stenhuggningsteknik. Kommunen har dock lovat att återskapa en miljö i det nya brovalvet, som väl ska passa in i det nya strövområdet.

Trots att Hembygdsföreningen verkar för bevarandet av vårt gamla kulturarv, vill vi inte verka för att förhindra en utveckling av vår bygd.

Det måste ändå betonas att kulturarvet är en unik tillgång för ett samhälle och att föregående generationer ofta gjort sig besväret att spara det åt oss. Vi har därför alltid ansvaret att förvalta det vidare på bästa sätt.

John Koskineni
/John Koskineni/

Hemb.för Ordf. /Kulturhistoriskt ombud

"STENA GUSTAVS STUGA"

Efter många sorger och bedrövelser är nu båda stugorna på plats i Hembygdsparken. Det var förenat med mycket arbete, att få de stora stenar som utgör grund för stugorna, på plats. Speciellt den större av stugorna var lite "bångstyrig" innan hon kom i rätt läge på grunden. Men nu står de där i alla fall, sammetsgrå i timret av ålder, sol och regn. Den mindre använder vi som en välkommen vedbod för veden till de öppna spisarna i Hembygdsgrården och i Ekeredsstugan.

Den större är placerad som annex till Ekeredsstugan och kommer kanske så småningom att erhålla samma röda färg som huvudbyggnaden. Inomhus återstår arbetet med att lägga golv och att mura upp spis. Arbetet utfördes till större delen av oss "styrelsegubbar" - de flesta över 70 år gamla - och jag kan inte underlåta att tala om, hur gramse vi är över de ungdomar som i sitt oförstånd slår sönder det som vi bygger upp. Räkningen på sönderslagna rutor nu senast gick på Femtusen kronor! Pengar som vi kunde ha haft nytta av till annat.

Arne W.

Ur "Johannesabyrån"

Soldattorpet nr 540, Skaraborgs regemente blev inte flyttat tack vare kung Oscar.

I närheten av Kärnekulla låg soldattorpet nr 540, Skaraborgs regemente. Ägarna till gården ansåg, att torpet låg på en olämplig plats och utgjorde hinder för eget jordbruk. De kom nu som de själva tyckte på en lysande idé, nämligen att flytta soldattoret till den skogsskift de blivit tilldelade på Svedmon cirka fem kilometer norr om Gustav Adolfs kapell. För att få flytta torpet måste man få tillstånd av Konungens befallningshavande i länet, varför en skivelse sändes dit.

Både soldaten och övriga rotebönder, vilka bodde i Klingekärr och Sjogarp, ansåg, att det var en helt befängd idé att flytta torpet, varför även de tillskrev K B och framlade sina motargument. Detta hade till följd, att inget tillstånd för torpflyttningen beviljades.

Kärnekullas ägare överklagade då beslutet hos Kungliga Kammar collegiet i Stockholm, men även här fick man avslag, tack vare de motargument, som övriga rotebönder och soldaten framfört.

För att få Kammar collegiets beslut upphävt tillskrev man Hans Majestät Konungen.

Soldaten och rotebönderna lät sig emellertid inte nedslås. Istället skrev de var sin skrivelse till Konungen. Soldaten Gustaf Storm framhöll, att han, om han blev tvungen att flytta till det nya stället ansåg sig orättvist behandlad, bland annat därför, att han redan odlat upp en hel del mark vid sitt torp och att han enligt kontraktet hade rätt att låta sina kreatur beta på Kärnekullas marker.

Vidare framhöll han, att det skulle bli omöjligt för honom att fullgöra sin tjänst som soldat, då han på grund av, att torpet var beläget nästan två mil från roten inte i tid kunde få bud vid hastigt påkommen utryckningsorder. Ännu ett problem för honom var, att rotekistan, där hans militära utrustning förvarades, var placerad i Sjogarp.

Behjälplig med att formulera denna skrivelse hade min farfars far, Johannes Gustafsson, varit. Han hade också å sina egna och de övriga roteböndernas vägnar tillskrivit Konungen och framhållit deras syn på torpflyttningen. Hur skulle soldaten kunna försörja sig på detta nya ställe, där skörden nästan årligen blev frostsadad, på grund av dess läge vid stora mossar och vidsträckta ljunghedar?

Hur skulle vidare rotebönderna kunna fullgöra sina skyldigheter gent emot soldaten angående körslor med mera, då vägen dit var så lång och knappast farbar under stor del av året.

Den 12 december 1856 svarade Kongl. Majt. att man inte kunde finna någon anledning att ändra Kammar Collegii tidigare beslut.

Soldattorp Nr 540, Skaraborgs Regemente fick alltså ligga kvar på den ursprungliga platsen. Hur länge är emellertid inte känt. Kanske någon som läser dessa rader vet besked.

Folke Ekered

Stockholms Slott den 12te Decem-
ber 1856.

Kongl. Majt^t har des^sa underdåniga be^svar med
hvad dervid för^orekommit i Nä^odigst ö^ofuerwä^ogande ta^o-
git, men finner skäl ike vara af be^svarander-
ne anford^ort, som kan föranleda ändring af kom-
marfollig^o utslag. Vilket underbörande till un-
derdånig^o efterrättelse länd^oer. Datum ut Supra

✓ cap

KONUNG OSCAR I.

J. H. Gysbertsen

SVEN NORDSTRÖM - EN PROFIL I FURUSJÖBYGDEN.

I 1877 års Födelse - och Dopbok för Kö-lingaryds församling i Älvsborgs län står för den 23 februari antecknat gossebarnet Sven Karl, son till torparen Johan Andersson och hans hustru Kristina, boende i Nolebo under Stora Tåhult. Torpstället är för länge sedan borta, likaså dess inbyggare, men minnet av dessa människor lever kvar hos många äldre i bygden.

Sven var äldst av tre bröder. Redan som femåring blev han av med sin högra hand. Enligt vad han själv berättade och vad jag senare fått bekräftat, hade han en dag, då han gått till Stora Tåhult med mat till fadern, tillsammans med en pojke på gården "lekt" med ett hackelseverk. Sven skulle dra till sig några halmstrån, och just då föll kniven på balanshjulet ner. Olyckan var ett faktum. Denna händelse blev för Sven till ett handikapp för livet. Av detta märktes dock inte mycket. Han klarade ut det mesta bättre än många andra. Det var egentligen bara två saker, som var lite svårare. Det ena var att köra skottkärra och det andra att riktigt kunna föra en lie. Detta anförtrorde han mig en kväll, när vi satt på hans veranda och samtalade. Men nog klarade han även dessa uppgifter.

Från tidiga år var Sven-Karl - han kallades så i hembygden - lagårdsskarl på flera platser, bl. a. på Slättered i Vistorps socken och på Kättilstorp i Yllestad. I Vistorp hämtade han också sin första brud, en glad och god flicka. Men lyckan blev kort. Efter endast ett par års äktenskap dog Ester i barnsäng. Även barnet dog.

Svens brorsdotter, Margit Svenningsson i Furusjö, har godhetsfullt kompletterat en del av mitt vetande rörande hennes farbror. Hon berättar: "När Ester var död - detta var omkring 1910 - flyttade farbror Sven hem till föräldrarna i Nolebo. Han arbetade då mest i skogen. Säkert var det en svår tid för honom. Rätt snart träffade han en annan kvinna, som han gifte sig med och bildade hem för andra gången. Hon hette Ingeborg Andersson och var från ett ställe, som hette Platsen i Fivlereds socken". Äktenskapet var barnlöst, men ganska snart adopterade de en flicka, som hette Stina. Hon och jag var skolkamrater.

Ingeborg fick tidigt ledgångsreumatism. Andra sjukdomar tillstötte. Redan 1933 lämnade hon detta livet, endast 41 år gammal. Under sjukdomstiden hade Sven i stort sett själv skött om Ingeborg. Hur han klarade allt - han hade ju också sitt arbete - är en gåta. Han klagade aldrig.

Min mor berättade om detta. En enda gång yttrade han: "Nu är det besvärligt". Det var strax innan Ingeborg dog.

1930 byggde Sven Nordström ett eget hem inte långt ifrån Furusjö dåvarande hållplats. Han berättar: "Det var svåra tider. Jag hade knappt med pengar. Men underligt nog var jag betrodd. Jag fick virke och en hel del av det jag behövde på krita. Så mycket jag kunde, gjorde jag själv i fråga om själva bygget. En gång kom (han nämnde namnet på en person, som själv stod i begrepp att bygga) och sade: "Du ä dummer. Va har du att bygga för?" Orden sved lite, men det fick väl gå över". Han tillade med en nära nog triumferande blick: "Nu ä mi stûva betalter, men dä ä inte hanses".

I våra bygder var Nordström kanske mest känd som "kodoktor". Hur han skaffat sig kunskaper på detta område är väl inte känt, men säkert hade det att göra med hans tidigare arbete som lagårdsskarl. Att han var kunnig i sitt "skrå" är väl omvittnat.

Nordström hade jour dygnet runt, även om han var svår att anträffa. Upp i 70-årsåldern arbetade han på olika ställen. Det kunde vara fråga om brunnsgrävning eller grund till hus. Några år var han plankbärare och stabbläggare vid Enok Gustafssons såg, som han bodde granne med. Stark var han som en björn in i det sista, och därtill hade han en okuvlig energi. Det var heller ingenting ovanligt, att han efter fullgjort dagsverke fick bud till någon "förrättning" hos en lantbrukare med ett sjukt djur.

Sista tiden tillbringade Sven Nordström på Malmgården. Där trivdes han väl tämligen väl, även om han längtade hem till sin stuga.

Ett vackert minne till sist. Vi hade haft mycket med varandra att göra och många gemensamma minnen, men detta sista framstår mest levande.

Året var 1963. Lajla och jag skulle tillsammans med vår då drygt ettårig son lämna Habo. Men innan dess ett besök hos Nordström. Han låg sjuk. Endast några dagar hade han kvar. Men tanken var klar och också något av hans forna bestämdhet. Sånär säger han vänd till mig: "Nu vill jag, att du skall läsa något ut Bibeln, och så skall Lajla sjunga. I högra skrivbordslådan ligger en tia. Denska lille Per ha.

Jag läste Davids 23:e psalm. När jag slutat, sa han: "Ja, du Olle, det är gott att ha det så".

Lajla sjöng "Långt bortom rymden vida", och Per fick sin tia.

Några dagar senare tillträdde jag min komministertjänst i Kölingared, Svens födelseförsamling. Det kändes som att en cirkel var sluten.

När jag läste dödsrunan i J.P. gick mina tankar till en liten strof, som ibland citerats vid sådana tillfällen:

"Ett strävsamt liv har slocknat ut,
en flitig hand har domnat".

I detta fall med stark betoning på EN.
Frid över den gamle hedersmannens minne!

Olle Hultberg

Skrock och vidskepelse

HUR MAN FÖRR I TIDEN TRODDE, ATT SKÄRVAN (ENGELSKA SJUKAN) KUNDE BOTAS.

Skrivet av Svea Cedervall f.d.

Skogshemmet, Furusjö.

Min farmors mor, Johanna Cajsa Bengtsdotter - Rosenkvist gift med Carl-Gustaf Gabrielsson Holmen, avled 1858, 41 år gammal efterlämnande sju barn i ålder 19-2 år. Tvååringen var sjuk i engelska sjukan, vilken då kallades skärvan. Hon var liten som ett sex månaders spädbarn.

Min farmor som var äldsta flickan, 17 år gammal, fick tillsammans med fadern överta ansvaret för hem och syskon samt sköta om den lilla sjuka flickan, för vilken hon var mycket bekymrad.

Då sa kloka gummor, att om den sjuka som medicin kunde få blod från någon som mördat en annan människa, så skulle hon bli frisk. Detta tänkte min farmor mycket på och kände som sin plikt att försöka förverkliga.

I Hallebo i en jordkula bodde en man, som utfört denna hemska gärning, det visste hon. Men det var inte lätt för en 17 års flicka att gå dit och be om hjälp. Det skulle nämligen ske klockan 12 på natten. Att behöva gå från Holmen genom skogen förbi kyrkogården till Hallebo kändes väldigt kusligt. Men farmor övervann sin rädsla och gick och knackade på hos mördaren. Han åderlät sig själv, och hon fick blod med sig hem att ge till sin sjuka lillasyster, vilket naturligtvis inte hjälpte henne ett dugg. Det insåg min farmor också, kanske ganska snart. Men hon berättade detta för oss barnbarn för att belysa, hur rädd hon varit och hur allting förändrats till det bättre sedan den tiden.

Den lilla flickan blev inte av med sin sjukdom, men hon överlevde och fick leva tills hon var över 70 år.

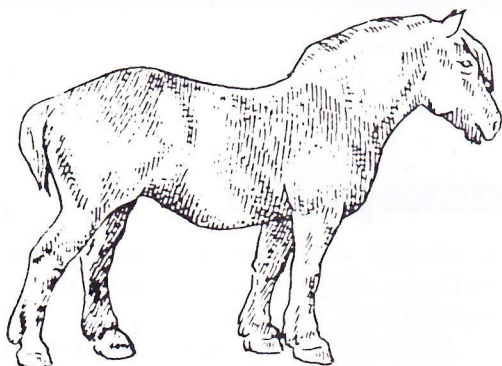
Den kloka och förståndiga

HÄSTGUBBEN

eller

Konsten att känna hästars natur
skötsel och ans, sjukdomar och
läkemedel, samlad ur gamla wisa
Mäns Skrifter och kloka Gubbars
uppgifter, i synnerhet till All-
mogens, samt Dragoners, Ryttares
och kuskars tjenst.

Tryckt hos Lars Wennberg år 1773

När hästen förätit sig.

Blanda en näfve sallt i $1/2$ qvarter
watn och gjut salltlaken i Hästens
vänstra öra, men först måste man skära
ett korsstreck in i örat och stryka af
den samma blodn in på Hästens läpp, så
att han får slicka den samma. Detta
hjelper ock om Hästen fått Hönsefjäder
eller Musebo uti sig.

Et annat.

Gif Hästen Spring-rot at äta och öppna
honom Spärrådran; Ställ honom uti Watn
 $1/2$ dag at det står honom öfver buken,
så blifwer han frisk.

Den
Kloka och Förståndiga

Häst-
Gubben,

Eller

Konsten at känna Hästars natur,
skötsel och ans, sjukdomar och läke-
medel, samlad ur gamla wisa Mäns
Skrifter och kloka Gubbars uppgifter, i
synnerhet till Allmogens, samt Dra-
goners, Ryttares och Kus-
kars tjenst.

Lars Wennberg.

SEDERHOLM,

Tryckt hos LARS WENNBERG, år 1773

När Hästen förätit sig.

Blanda en näfve Sallt i $1/2$ qvarter
watn och gjut Sallaken i Hästens vän-
stra öra; men först måste man skära ett
korsstreck in i örat och stryka af den sam-
ma blodn in på Hästens läpp, så at han
får slicka den samma. Detta hjelper ock
om Hästen fått Hönsefjäder eller Musebo
uti sig.

Et annat.

Gif Hästen Spring-rot at äta och öppna
honom Spärrådran; Ställ honom uti
watn $1/2$ dag at det står honom öfver bu-
ken, så blifwer han frisk.

D 2

H 12

SKROCK OCH SÄNT FRÅN GAMLA TIDER

FRÅN OLIKA FOLKMINNESARKIV ÄR FÖLJ-
ANDE "HISTORIER" HÄMTADE, GRUNDADE
PÅ INTERVJUER MED GAMLA HABOBOR.

MARAN

Maran red hästar och oxar; inga andra djur. Det var ett bra medel mot maran att hänga upp en MAREVASE i stallen eller lagårn. En marevase växer på björk och det är en stor kluns av hoptrasslade kvistar. Men när man bar hem en marevase fick man inte gå över och inte följa någon likväg, d.v.s. en väg där ett liktåg någonsin gått fram. Gjorde man det, så förlorade marevasen sin kraft.

Det var också bra, att hänga upp liar i taket över de kreatur man ville skydda, men liarna skulle fästas, så att de hade eggen uppåt. Om sen maran red på lien, så fick hon snart nog, så hon inte tordes komma igen.

Sagesman: Johan Isaksson, Åsared.

På en sån stor gård som Bränninge tycker man, att de inte borde varit vidskepliga, men på den tiden, när jag tjänte där, så var där både marevasar och liar med eggen upp över hästarna och oxarna. Liarna skulle maran rida på och skära sig, så hon blev rädd.

Sagesman: Gustav Andersson, Sjogarp.

NÄCKEN

Näcken spelar fiol, och det finns ingen skickligare fiolspelarare än han. Man kan få lära sig konsten av honom om man söker upp honom en torsdagsnatt. Näcken är elakare än sjöfrua. När man badade skulle man binda näcken först, innan man gick i vattnet. Man skulle sticka ned en kniv i själva vattenbrynet, så att den stod i botten och ändå räckte över vattnet. Den skulle stå där, så länge någon av de badande ännu var kvar i vattnet. Så var näcken bunden.

SJÖFRUA

Hon var snäll och hygglig. Hon hjälpte ofta fiskare, så att de fingo god fångst, och hon varnade dem för stormar. När dimman hänger över en sjö, så säger man att "sjöfrua tvättar"

Sagesman: Sanfrid Lindelöv, Furusjö.

OM HUSDJUR

Om man köpte ett nytt kreatur, så skulle en levande orm "borras in" i fähuströskeln, innan djuret ledades in i lagårn. Annars fick djuret inte nån trevnad på det nya stället.

Förr var det alltid fruntimmernas sak att leda korna till tjur. Det ansågs skamligt för en karl att göra det. För många blyga unga flickor, som kommo ut att tjäna var det ett mycket obehagligt arbete.

Det var rätt vanligt, att när en häst på bete ville "tumla" sig, så gjorde han helst detta på en väg. Hästar tycker om att rulla sig i vägsanden. Men kom det sen någon körare och såg denna "hästatumla", så körde han omkring den, så vida det stod till. Åtminstone satt han inte på och ÅKTE över den själv, utan han hoppade av och gick omkring.

Sagesman: Herm. Johansson, Björkelund.

BEGRAVNINGAR

Den som gick sist ut ur sorgehuset vid avfärden till kyrkan, den skulle bli den förste som dog av dem, som voro samlade i det huset.

Sagesman: Johan Isaksson, Åsared.

ETT GAMMALDAGS HUS .

Teckning af Claes Joh. Ljungström.

Ur Svenska Familj-journalen

Illustrerad månadstidskrift 1871.

Den som gjort sig bekant med vårt folks lefnadssätt under äldre och snart sagdt äldsta tider, påminner sig väl, huru byggnadssättet var ganska enkelt och att bostadens inredning samt möblerande stod i samband med detta ihvad enkelhet angår. Bostaden var en stuga i rektangelform, byggd af några få omlag stockar, och derpå en takresning, hvars takstolar och åsar voro synliga i rummet. Ljuset insläpptes icke blott genom smärre gluggar på sidorna, utan äfven genom ett vindöga ("vindue", såsom ännu i dag på danska fönstret benämnas), det är ett fönster på taket. Längs väggarne i denna boning gingo träbänkar, ofta endast af upptäljda stockar, hvarpå vid högtidliga tillfällen utbreddes täcken.

Att en ungefär sådan stuga funnits ännu in på 1840-talet, vill jag omnämna, ehuru jag icke varit inne uti den sedan 1835. Den låg i Sandhems (Wartofta härad, Skaraborgs Län) östra skogsbygd, på västra sluttningen af Hökens-ås, der denna höjdsträckning, ytterst pittoresk med sina gårdar och lundar, sänker sig ner mot Tidans flodbädd.

Ifrågavarande stuga var timrad af några få stockar till en vägghöjd af ungefär fem fot, och för öfrigt hade den en hög takresning, hvars hela innandöme med väldiga bjelkar syntes der inne och gjorde husets ägare icke ringa besvär, då det skulle skuras, hvilket skedde åtminstone till midsommar och jul. Fönstren voro små och rutorna i dessa icke dess mindre många, och sålunda endast ett par tum i fyrkant. Takfönstret insläppte det hufvudsakligaste ljuset och var således högst nödvändigt, ehuru det förde många obehag med sig vid nederbörd, ty i regn ville det läcka, i snö måste det sopas.

Sådana stugor funnos dock vid omnämnde tid äfven annorstädes, ehuru ytterst sparsamt - ja de finnas troligen ännu här och der i vårt land -; men i Westergötland åtminstone hafva de nu i det närmaste försvunnit.

Men "uppredan", d.v.s. husgerådet, i denna stuga var redan, då jag som barn såg det, enstaka, åtminstone i den bygden.

När man inkom, hade man till höger en spis af gammaldags stora dimensioner, och framför denna gick utmed väggen en bänk, bestående af en grof, fyrkantig stock, som aldrig varit utsatt för en hyfvel, men som erfarit viska med sand och vatten, så att han var slät som en polerad bordskifva, ehuru knölig efter skrädning med yxa.

Vid venstra sidan var en enahanda bänk och framför denna en så kallad "ståndsäng", det är en tvåmanssäng med skåp, som utgjorde bakre gaveln, och för öfrigt en list eller "krans" med hylla på långsidan, hvarifrån ett slags sparrlakan nedhängde. Längs gaveln gick en likadan bänk; alla tre dessa bänkar hvilade på inborrade tjocka störandar till fötter. Framför gavelbänken stod utåt golfvet ett bord, hvars skifva höll vid pass tre alnar i längd och två alnar i bredd, men var afrundad för ändarne. Detta hade en fyrkantig underreda af bastanta virkesdelar, benen visst nog sina nio tum i fyrkant. Äfven detta var hvitskuradt och såg glatt och nyhyfladt ut, ehuru det säkert var öfver hundra år gammalt.

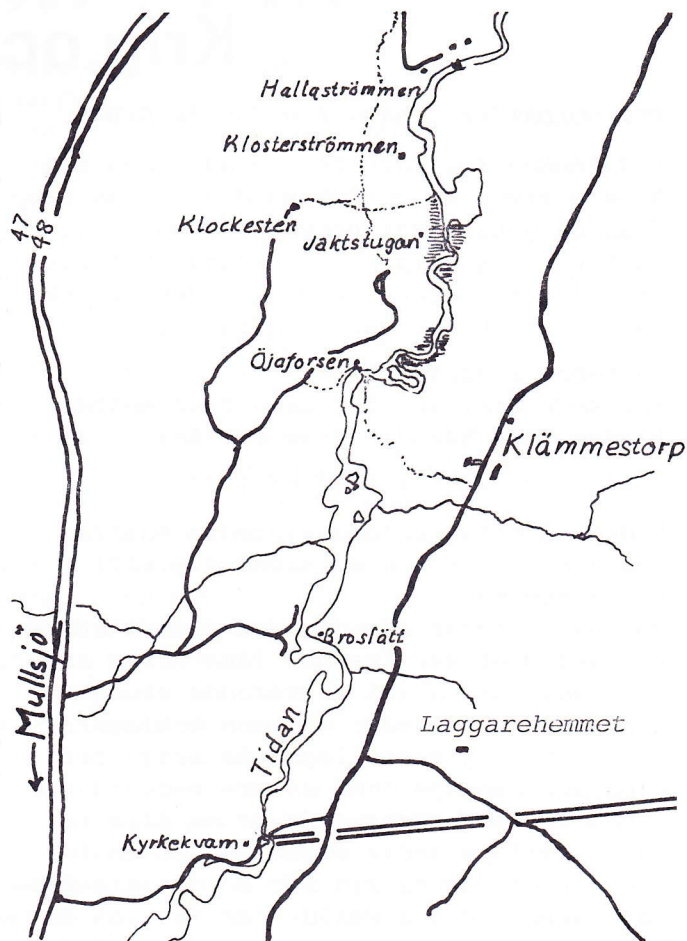
Hvem bodde i detta gammaldags hem? Der bodde "Laggakatrina", en "trollkäring", som här hade så kalladt undantag från sina föräldrars gård, Laggarehemmet.

Redan namnet "trollkäring" som hon fått för sin sysselsättning att bota både människor och djur, gjorde, att man kände sig mindre hågad att närma sig henne, helst första gången och ännu heller, då man var ett barn och fantasien lekte med underbara ting. Icke dess mindre var jag ofta hos "Laggakatrina", ty många hade bud till henne, och jag var då af grannarne merendels anlita, och jag fann henne slutligen vara mycket "snäll och beskedlig". Sedan jag sett hennes stora bibel liggande på bordet och äfven sett och hört gumman läsa i denna, var min fara så godt som ingen. Men besynnerlig såg gumman ut: hon var en qvarlefva från äldre tid, och i sin klädsel m.m. var hon från ännu äldre tid, än hennes ålder, och härigenom, äfven genom sitt lugna och afmätta sätt att skicka sig, ingaf hon vördnad, ju mera man blev bekant med henne, på samma gång hennes alltid vänliga tal och framför allt hennes milda men djupa blick, med hvilken hon så godt som såg midt igenom själen på sin nästa, gjorde, att man kände sig dragen till henne, ehuru man icke undgick att känna en vidskeplig fruktan.

"Laggakatrina" var allmogens i orten läkare, såsom ock dess veterinär. För äldre som yngre människor, för får och för kor o.s.v. visste hon bot. Söktes hon för sjuka människor, skulle alltid ett klädesplagg, helst linnet, vara med. Detta synade hon med

yttersta noggrannhet, och sedan lemnade hon oftast något pulver till intagning. Icke sällan yttrade hon, sedan hennes öga granskade det medhafda plagget: "Den har råkat ut för något". Söktes hon för djur, skulle hår eller ull af det sjuka kreaturet visas henne, och äfven då granskades på det sorgfälligaste det medförda, och pulver till ingifning lemnades. Dessa pulver, som voro af olika färg, hade ofta en stark lukt och voro tydligen lagade af örter; andra pulver saknade lukt. Stundom, sedan hon betraktat det förevisade, gick hon ut i förstugan, och man hörde henne gnida på något föremål, som om hon afskrapat någonting.

Hennes kurer gjorde ofta tjänst. Så sade man. Härmed får förhålla sig hur som helst, ehuru man kan antaga, att i de flesta fall naturen verkade utan hennes mellankomst; men visst är, att mången enkel kur kände de gamle, som studerat i naturens bok och lemnat sitt vetande århundraden igenom åt barn och efterkommande.

"Laggakatrina" och hennes boning.

Krig och nödår

ETT SOLDATÖDE I HABO FÖR 200 ÅR SEDAN.

I domboken för Vartofta härad finns två brev skrivna av en Habosoldat, Johan Lång från Långhult. När breven skrevs, pågick Gustav III:s krig mot Ryssland. Det var ett illa förberett krig, och den svenska hären var mycket dåligt utrustad.

10 febr. 1791, Nr 21

Följande brev innehållande Testamente blefvo till Häradsrätten ingifna:

Jungfrusund den 4 Augusti 1789

Min af hjertat allära kjäresta hustru, Gud den högste han välsigne dig till Kropp och Själ.

Med några rader får jag den äran i största hastighet skriva och låta veta, att jag Gudi lof intill närvarande stund har haft hälsan och mått väl men beklageligaste att jag måste legat så länge till sjös och kanskje ännu en tre veckors tid innan vi landstiger, vij är nu alla redan 50 mil på andra sidan åt Stockholm. Gud vet om jag nånsin får se dig min kjära hustru i denna världen då jag som de andra skall gå emot en trossad fiende att waga lif och blod för Land och Konung och Gud den högste han ware vår Hjelpare uti vår stora nöd och om jag intet skulle få träffa min kjära hustru i denna världen så låt oss då få träffas uti den ewigheten som tillstundar både för dig och mig men vill jag då med tid är efter min kjära hustrus begäran uti sitt bref och äfvenledes för hennes hogkomst som hon bewist mig, att om olyckan skulle hända att du skulle falla ifrån skulle jag få ärfwa allt hwad som är i boet, tackar oändeligt för kärlekssamma åtanken. Om den nådige Guden skulle hädankalla mig för swärds-hugg eller någon annan brådöd Testamenterar jag alt hwad som befinnes i boet och skall inga af mina släktingar ärfwa det ringaste, utan min hustru skall disponera altsammans, jag får dermed sluta, men skulle jag icke få tillfälle att skriva mer förr än wij kommer till lands då skall jag för andra gången skriva och låta weta hwar wij har stadnat, dessförinnan får du intet skriva, hälsa alla mina Rotebönder från mig och tacka dem för penningarna, som de skickade mig och får jag äfvenledes Suplicera hos dem ifall vår herre skulle hädankalla min kjära hustru att de då wille wara af den godheten att taga alla sakerna som är i huset om hand till vår here låter mig komma hem, men om jag intet kommer igen så skall ingen äga rättighet att rubba den lösa egendomen af mina eller hennes anhöriga, utan detta will jag med flera wittnens närvaro bekräfta, att min största begjåran och åstundan är detta,

Gud den allsmäktige ware både din och min hjelp så intill sista dödsminuten, men kjära du skjöt ditt hus och dina kreatur det bästa du kan det är din egen nytta, nu får jag ej wara widlyftigare för denna gången utan önskar dig alt godt, låt mig se att både du och de andre beder godt för oss som waga lif och blod och den allwisande Guden låta Edra böner intränga uti skyarna.

Min kjära hustrus trognaste man i blekaste döden

Johan Lång

Till wittne

S.J. Hansson Sven Oblyg Nils Seberg
Fältwäbel Corporal

Kjāraste hustru Gud wälsigne dig till lif och själ.

Dit kjärkomna bref daterat den 18 September är mig tillhandakommit den 13 October, hwari jag ser att du har hel-san och mår wäl, jag får äfven låta dig weta, att den högste har förundt mig samma ädla nådegåfwa intill denna dag, Gud låte det oss emillan ständigt förspörjas så länge wij lefwa i denna oroligheten, men att här är en obillig swår och dyr tid här på alt det som nämnas kan så det kan inte beskrifwas, derföre är min wänlige begjåran och en kjär helsning till mina Rotebönder, att de skjuta tillsammans lite penningar att understödja mig med till den långa och kalla wintren och äfvenledes till dig min kjära hustru, att du wille skicka något med, att hjelpa mig på detta swåra ställe, men wij har inte fått några penningar af Kronan på 2ne månader och intet förwäntar wij förrän i Maji månad.

Nytt kan jag intet omskrifwa denna gången men än en kär helsning till dig och våra kjära Föräldrar syskon och anhöriga, samt Rotebönder, men först och sist till dig min kjära hustru framlefwer jag till grafven din hulda man och make.

Backeby den 4 November 1789

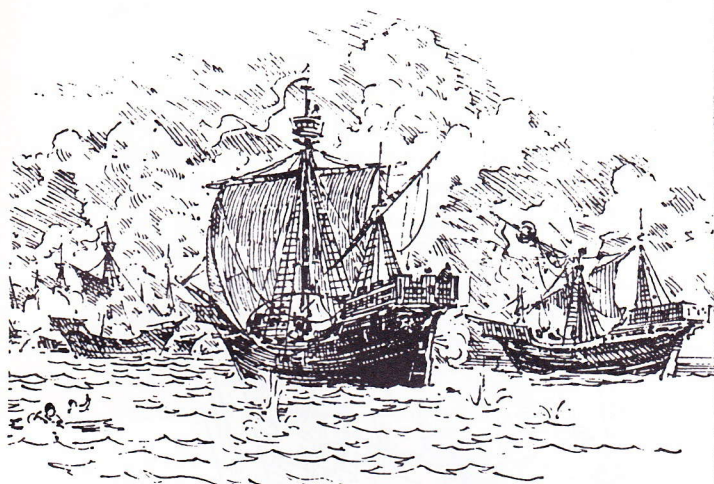
Johan Lång

Som du min kjära hustru will gifwa mig all vår lilla qvarlåtenskap efter din död om Herren skulle täckas kalla dig före än mig hädan, är en försäkran jag dig detsamma tillbakars igen att alt hwad i vårt lilla Bo finnes skall, du äga samma förmon som med

2ne mäns närwaro skjedt är, som försäkras af Finland jag Johan Lång och till wittne

Hans Venfast   Petter Guskog

hvilka upplästes och som det anmältes att Johan Lång genom döden aflidit, alltså åligger thet hustru Maria Johansdotter att genom afskrift lämna thess aflidna mans närmaste arfwingar del af thenna Testamentariska författning; hvilka inom natt och år efter Communicationen äga then samma efter stämning klandra om the sig thertill befogade finna.

Johannes Lång var född 25/8 1763 i Hackebo soldattorp. Fadern Oluf Snögg Olufsson var också soldat. Modern var Kerstin Persdotter från Övre Starbäck. Johan antogs som soldat 28/8 1783 och fick Nr 534 i Långhults soldatrote. 26/12 1787 gifte han sig med Maria Johansdotter från St. Flittered. 14/3 1789 fick de ett dödfött barn. 5/10 1790 dog Johannes Lång under kriget i Finland.

Monica Ekered

Lördagen den 28 september genomförde Habo Släktforskarförening sin årligen återkommande torpvandring. Den här gången var samlingsplatsen vid Åsebygd. Nitton deltagare mötte upp i det strålande vackra höstvädret.

Från Åsebygd fortsattes färden på en skogsväg uppför Hökensås sluttning någon kilometer. Uppe på åsen lämnade vi bilarna och vandrade sedan cirka tre kilometer. Under denna relativt korta vandring passerade vi inte mindre än nio platser, där det för cirka hundra år sedan hade legat backstugor, torp eller små gårdar. Av dessa återstod i dag endast rester av husgrunder, potatiskällare eller skorstensmurar väl gömda inne bland träd och buskar.

Flera av torpen låg på mark tillhörande Lennart Johansson, som också deltog i vandringen. Han lovade att röja upp kring torpruinerna, så att både dessa och de skyltar vi satte upp skulle bli väl synliga för framtida vandrare.

På skyltarna kan man läsa torpens namn samt namn på personer, som har bott där. De torp vi besökte hette Ljunghem, Svanebacken, Arons backstuga, Jona löcka, Knekta löcka, Skogen, Nyborg även kallat Mårtens samt Nybygget, vilket i vardagslag kallades för Eländet.

Vårt elvakaffe drack vi vid Nyborg, som ligger cirka 330 meter över havet, varifrån vi hade milsvid utsikt ut över Bare mosse.

En sak som förvånade oss var, att flera av husen varit bebodda under så kort tid, kanske bara under 20 - 30 år.

När man står vid en gammal torpruin, måste man förundras över, att människor kunde leva under så primitiva förhållanden långt ute i ödemarken. Hur försörjde man sig? Vad hände, när sjukdomar drabbade? Hur kunde barnen ta sig till skolan på obanade vintervägar?

Även ett par små gårdar, som hette Skogen, hade legat alldeles ovanför den tvärranta sluttningen mot öster. Där det i dag växer stor skog, kan man se, att det tidigare hade varit åker och ängsmark runt gårdarna, från vilka man av allt att döma måste ha haft den mest betagande utsikt man kan tänka sig. Än i dag kan man mellan trädstammarna här och var skymta den öster om åsen liggande bygden med Vättern och höjderna på Smålandssidan som bakgrund.

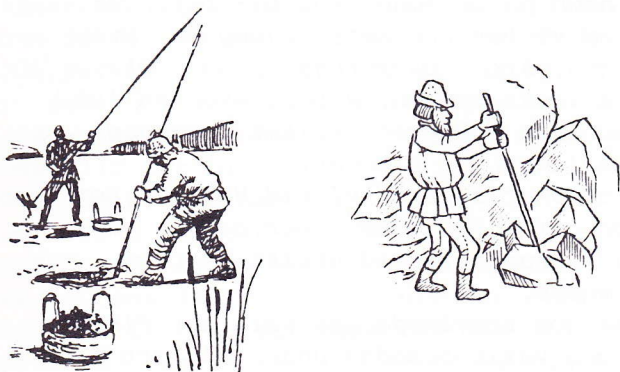
De som planerat och på ett förtjänstfullt sätt genomfört torpvandringen var Lars Olof Markstad, Harry Cedervall, Rune Franzén och Roland Liljergern. Dessa samt markägaren, Lennart Johansson, fick innan vi skildes åt av ordföranden i föreningen, Ingemar Kyrkeryd, som tack var sin vackert blommande ljungplanta.

SVENSHULTS MASUGN OCH SETTERSFORS BRUK.

I november 1742 fick Ryfors bruk sina privilegier. Brukets grundare var tre höga herrar, häradshövding C.F. Klingspor, kapten Nils Westfeldt och kammarherren baron C.A. Lilliecreutz.

Nils Westfeldt var sedan år 1740 ägare till bl.a. skatterusthållet Svenshult med underlydande augmentshemman Ekered, Julared, Knipån och Bruket.

Från och med 1637 sköttes alla frågor rörande Sveriges bergsbruk av ett centralt organ kallat Bergskollegium. Detta Bergskollegium gav 1742 Westfeldt tillstånd att på Svenshults marker anlägga en masugn. Denna skulle förse Ryfors bruk med tackjärn.

För att driva en masugn fordrades förutom järnmalm också skog, vattenkraft, limsten och tillgång till arbetskraft. Från bl.a. Knipsjön, Föresjön och Hornsjön hämtades upp myrmalm, som blandades med järnmalm från det s.k. Järnberget i närheten av Svenshult. För att bereda järnmalmen till tackjärn krävdes också limsten d.v.s. kalksten. Denna hämtades med båt från Harge i Närke till Fiskebäcks lastageplats vid Domsand. Härifrån forslades den landvägen den 1 1/2 mil långa vägen till Svenshult.

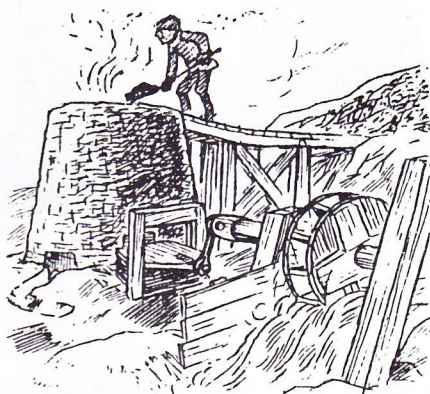
Proceduren vid masugnen slukade mycket träkol. Kolet från en kolmila räckte endast till 2 dygns blåsning i en masugn. Svenshults skogar var vid denna tid hårt avverkade, men man hade andra möjligheter att anskaffa bränsle. Vissa hemman och torp lydande under Ryfors skulle lämna s.k. rän-tekol. Kolet mättes i läster. 1 läst träkol = 12 tunnor = 20 hektoliter. Kolmängden varierade i förhållande till gårdarnas och torpens storlek. Man köpte dessutom kol av åborna till halva dagspriset och av bönder i trakten till fullt pris.

Vattenkraft fanns i Knipån. Masugnen byggdes därför just där Knipån lämnar Sättersforsdammen. Tyvärr var vattentillgången tidvis ojämn, vilket ställde till problem för tillverkningen.

Det visade sig snart, att järnet som framställdes av myrmalm och malmen från Järnberget var av dålig kvalitet. Redan 1755 sökte man nya möjligheter att skaffa järn. 1758 fick Westfeldt tillåtelse att hämta viss mängd malm från "Taberget", Taberg. Malmbrytningen vid Järnberget upphörde snart nog helt.

Blåsningen i Svenshult pågick i regel en månad varje år och gav 18 skeppund om dygnet. Det blev 350 - 400 skeppund årligen (50-60 ton).

Verksamheten vid masugnen leddes under stora delar av 1700-talet av bruksinspektör Per Dyberg bosatt på hemmanet Ekered.

På grund av dålig lönsamhet, nedslitna byggnader och vattenbrist i Knipån begärde Eric Westfeldt att få flytta Svenshults masugn till Ryfors 1798.

1825 blev G.A. Hörstadius ägare till Ryfors. Verksamheten vid Svenshults masugn hade då legat nere i flera år.

Svenshults rusthålls hemman ägdes vid denna tid av hovsekreterare H.J. Settergren. Han hyste planer på att vid Svenshult påbörja kopparsmide och uppföra en knipphammare. Kopparmalmen skulle hämtas från Åtvidaberg i Närke. Man tänkte sig att leverera kopparplåt till kopparslagare i Jönköping, Eksjö och Ulricehamn. Smidesverket skulle kallas Settersfors och skulle få en stämpel med bokstäverna S F. Här skulle redskap tillverkas åt traktens bönder.

1830 påbörjades tillverkningen vid Settersfors kopparhammare. Företaget gick med förlust och såldes 1834 till brukspatron G.M. Sager vid Ryfors bruk.

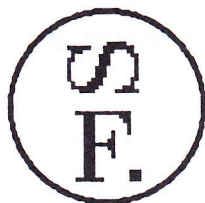
En period under 1800-talet låg verksamheten helt nere. Vid sekelskiftet år 1900 arrenderades bruket av smeden Johan Landberg.

I samband med järnhanteringen vid Svenshult och Ryfors skapades många arbetstillfällen för traktens folk. Träkol skulle beredas vid kolmilorna och fraktas fram. Limsten skulle forslas från Fiskebäck till Svenshult. Malmen i Taberg skulle brytas av Ryfors torpare och bönder och sedan fraktas den 3 mil långa vägen till Svenshult och Ryfors. De färdiga produkterna skulle sedan forslas till Göteborg via Kölingared och Timmele.

Uppgifterna i denna artikel är hämtade från Bengt Berglunds intressanta bok om Ryfors bruk, från Ringqvists bok om Habo och C.J. Ljungströms bok om Wartofta härad.

Monica Ekered

Stämpeln vid Settersfors smidesverk

Källa: GLA. Bergmästarämbetets arkiv. Privilegier och resolutioner. 1827-12-17.

KLIPP

Bergsklättrare nådde ända fram

15 maj 1991

Ur Jönköpings-Posten

Till skillnad från vissa svenska bergsklättrarexpeditioner nådde en styrka från Habo sina uppställda mål häromkvällen. Det var Habobygdens släktforskarförening som arrangerade vandring till Järnberget respektive Tärningaberget i Fursjö och alla 36 som var med nådde fram.

– Det var kallt och blött och en oländig terräng som Harry Cederwall och Lars-Olof Markstad lotsade oss fram genom, berättar Folke Ekered. Desto större blev glädjen när Ingemar Kyrkeryd och Josef Lundqvist tog emot oss med värmande brasa på Järnberget.

Deltagarna fick veta en hel

del om bergets historia. Där bröts malm under en kortare period på 1700-talet men malmen var av så låg kvalitet att brytningen upphörde. Men medan den pågick fördes malmen till en masugn i närheten av Säterfors strax norr om Fursjö.

Släktforskarna vandrade vidare till Tärningaberget. Det här fått sitt namn av de guldglänsande tärningar av svavelkis som finns inne i stenen.

Men hur gick egentligen brytningen av malm till? Hur skaffade man träkol till masugnen? Det är frågor som föreningen gärna vill ha svar på och följaktligen bett deltagarna i vandringen att försöka forska fram.

Svensk Arkivguide - matnyttig bok

Thomas Aurelius har i år givit ut andra upplagan av "Svensk Arkivguide". Aldrig förr har så många arkiv och samlingar i vårt land blivit presenterade.

Här finns såväl statliga och kommunala som privata arkivbestånd, eller totalt 350 arkivhållare.

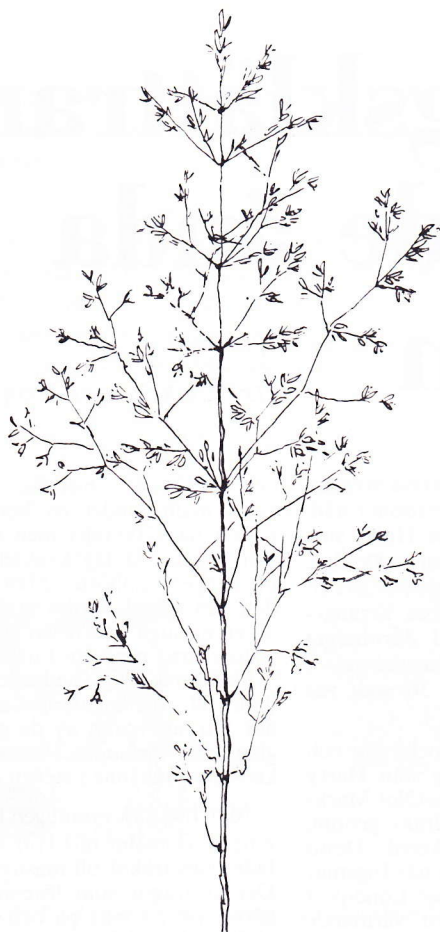
De släktforskare som vill göra fynd, gör klokt i att titta i denna bok - den är relativt lätt att hitta i.

Bror-Erik Ohlsson

Ur Släkthistoriskt forum 3/91

Vårens program

SLÄKTFORSKARFÖRENINGEN :

29 januari ÅRSMÖTE

Församlingshemmet kl 19.00
Olof Fong, Gränna berättar
om Visingsborgs Grevskap
samt visar bilder.

10 mars BRASAFTON

Hembygdsgården kl 19.00
Olle Hultberg talar om
husförhör.

V 19 och 20 (4 maj - 17 maj)

Vem var din farfars far?
Utställning för släktforskare
på Habo Bibliotek.

14 maj TORPVANDRING

Samling vid Hembygdsgården
Kl 18.00. Medtag kaffekorg!

HEMBYGDSSFÖRENINGEN :

Onsd. 4 mars ÅRSMÖTE

På Habo Hotell kl 19.00

Sönd. 17 maj GÖKOTTA

Hemlig resa.

Samling vid Hembygdsgården kl 07.00

Lörd. 13 juni NOTFISKE

vid Källebacken kl 16.00

